

Флоріан Урбан

СТАРЕ МІСТО В ЕЛЬБЛОНГУ: ПОСТМОДЕРНА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТКА

DOI:10.15407/mics2022.01.334

УДК 94:72.01(438)“1980”

ШКОЛА МИСТЕЦТВ ГЛАЗГО

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-1953-3045](https://orcid.org/0000-0003-1953-3045)

F.URBAN@GSA.AC.UK

Анотація. Знамените історичне Старе місто в Ельблонгу, місті на півночі Польщі, під час Другої світової війни було повністю зруйновано. Декілька повоєнних десятиліть воно стояло занедбане, а з 1979 року почалася його відбудова з нуля у постмодерному стилі. Заохочувала зведення нових яскравих будівель за історичними мотивами місцева головна уповноважена зі збереження пам'яток Марія Любоцька-Гоффманн, фінансування ж надходило з ринкової економіки, яка тоді відроджувалася в Польщі. Оскільки відбудова проходила на тлі пристосування міжнародного тренду до відновлення старого міста, то джерела архітектури цих нових будівель були дещо іншими, ніж на Заході. Вони брали початок із розширеної концепції збереження історичних пам'яток, а на меті мали узгодити суперечливі прагнення. А саме: контрверсійне минуле міста, яке до 1945 року було німецьким, — із прагненням до місцевої ідентичності та відчутної історичності попри історичний розбрат; а також встановлення традиційних принципів містобудування, таких як невеликий масштаб та змішане використання, — у сучасному середовищі.

Ключові слова: постмодернізм, польська архітектура, соціалістична архітектура, відновлення старого міста, збереження історичних пам'яток, реконструкція, Марія Любоцька-Гоффманн, Щепан Баум, Ришард Семка.

Florian Urban

THE OLD TOWN OF ELBLĄG, A POSTMODERN HISTORIC MONUMENT

DOI:10.15407/mics2022.01.334

УДК 94:72.01(438)“1980”

GLASGOW SCHOOL OF ART

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-1953-3045](https://orcid.org/0000-0003-1953-3045)

F.URBAN@GSA.AC.UK

Abstract. The famous historic Old Town of Elbląg in northern Poland was comprehensively destroyed during World War II, neglected for several decades in the post-war period, and rebuilt from scratch in a postmodern style from 1979 onwards. The new, flamboyant, historically inspired buildings were promoted by the local Head Conservationist Maria Lubocka-Hoffmann and financed by the fledgling market economy. Developing against the background of an international trend towards old town regeneration, these buildings grew from different roots than postmodernism in the West. They derived from an expanded concept of historic conservation and the goal to reconcile contradictory desires. These included a contested past in a town that had been German until 1945, a longing for local identity and visible historicity despite historical ruptures, and the establishment of traditional planning principles such as small scale and mixed use in a modern environment.

Keywords: postmodernism, Polish architecture, socialist architecture, old-town regeneration, historic conservation, reconstruction, Maria Lubocka-Hoffmann, Szczepan Baum, Ryszard Semka.

¹ Повна версія цієї статті вийшла в журналі «Architectural Histories» 2020 року.

ПОСТМОДЕРНА ВІДБУДОВА¹

Місто Ельблонг на півночі Польщі може похвалитися незвичайною постмодерною архітектурою. Наприкінці Другої світової війни славетне Старе місто з понад 600 будинками XIV–XIX століть перетворилося на гору уламків і так і стояло зруйноване понад три десятиліття (Barton, 1975; Lubocka-Hoffmann, 1998). У 1980-ті почалося його відродження як «ретроверсії»: історичний план забудови кварталу реконструювали будинок за будинком, фасади були орнаментовані за історичними мотивами (Lubocka-Hoffmann, 1998; Skolimowska 2013; Urban, 2020; Urban, 2021).

Нове Старе місто в Ельблонгу — це приклад постмодерного проекту, що походить не з постмодерної архітектури Західної Європи та Північної Америки. На перебудову вплинув розширений дискурс збереження історичних пам'яток, а також вона була пов'язана з історією та специфікою місця. Відновлення примирювало суперечливі прагнення дотриматися принципів постфункціоналістського планування, відчутну історичність та місцеву ідентичність, попри те, що минуле міста було неоднозначним.

Будівлі можна класифікувати як постмодерні, оскільки вони зверталися до еклектичних неокласичних і вернакулярних впливів, були невеликого масштабу, змішаного призначення та орієнтовані на пішоходів. Щодо розташування та розмірів будівель було взято за основу історичні зразки, однак розпланування кварталів та орнаментовані фасади виразно прочитувалися як сучасні. Не такими помітними, проте все одно очевидними були деякі аспекти, які також набували ваги в тогочасній Європі: відновлення старої центральної частини міста, збільшення частки приватних інвестицій, просування образу міста, розвиток туризму.

¹ An earlier, more extensive version of this article was published in *Architectural Histories* 8 n. 1 (October 2020).

POSTMODERN REBUILDING¹

The town of Elbląg in northern Poland boasts an unusual example of postmodern architecture. At the end of World War II, the famous Old Town, with its over 600 fifteenth-to-nineteenth-century houses, was reduced to rubble and left largely ruined for more than three decades (Barton 1975; Lubocka-Hoffmann 1998). In the 1980s, it re-emerged as what was referred to as *retrowersja* (“retroversion”): a house-by-house reconstruction on the historical block plan, featuring historically inspired ornamented façades (Lubocka-Hoffmann 1998, Skolimowska 2013, Urban 2020, Urban 2021).

Elbląg's new Old Town is an example of a postmodern project that grew from different roots than postmodern architecture in Western Europe and North America. The rebuilding was influenced by an expanded discourse on historic conservation and connected to the history and specificity of the site. It reconciled contradictory desires for post-functional planning principles, visible historicity, and local identity despite a contested past.

Характер відбудови Ельблонга перегукувався з архітектурним підходом, який запропонували в той час Роб Кріє, Альдо Россі та інші (Krier, 1979; Rossi, 1982, pp. 28–61). Однак паралелі з ними тільки частково були наслідком прямого впливу; значно більше вони випливали зі спільного занепокоєння хибами модерністичної архітектури, яке тоді поширилося у країнах за «залізною завісою» (див. приклади у: Kulić, 2018; Klei, & Gzowska, 2013; Stanek, 2012, pp. 59–72; Cymer, 2018; Architektura Postmodernizmu, 2018).

Іл. 1

Старе місто в Ельблонгу, краєвид із вежі собору на північний схід. Вулиця, яка іде зліва згори по діагоналі, — Старий Ринок, згори зліва — в'їзд до ринку (Brama Targowa). Зліва — кілька досі незабудованих ділянок, розкопки фундаментів яких відбулися в межах археологічної програми 1979–1983 років (фото автора, 2018)

The buildings can be classified as postmodern as they took up eclectic neo-classical and vernacular influences and were based on a small scale, mixed-use, and pedestrian orientation. They were historically inspired with regard to layout and dimensions, but their block plan and ornamented façades were clearly noticeable as contemporary. Somewhat more hidden, but still evident, were aspects that were also gaining significance in Western Europe at the time: inner-city regeneration, increasing private investment, municipal image marketing, and an increase in tourism. (Fig. 1, 2)

The rebuilding paralleled an architectural approach at the time brought forward by Rob Krier, Aldo Rossi, and others (Krier 1979; Rossi 1982, p. 28-61). But these parallels only to a small extent resulted from direct influence, and much more from a common concern with the shortcomings of modern architecture that at the time were shared across the Iron Curtain (see, for example, Kulić 2018; Klein/Gzowska 2013; Stanek 2012; Cymer 2018; Architektura Postmodernizmu 2018).

Fig. 1

Elbląg Old Town from the tower of the cathedral, looking northeast. The street running diagonally from top left to bottom right is Stary Rynek (Old Market), with the Brama Targowa (Market Gate) on the top left. On the left side one can see one of the few blocks that have not yet been rebuilt, with the cellars of the prewar buildings excavated as part of the archaeological programme of 1979–83 (author, 2018)

Іл. 2

Той самий краєвид,
1975 рік. Брама
Таргова —
у верхньому лівому
куті (Archive of the
Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków
Elbląg, Call number
E/6207-6210,
фото 111 А.
Волошкевича)

Fig. 2

The same view in 1975.
The Brama Targowa
(Market Gate) is visible
in the top left corner
(Archive of the Wojew-
ódzki Urząd Ochrony
Zabytków Elbląg, Call
number E/6207-6210,
photograph no. 111 by
A. Wołoszewicz)

Реконструкція Ельблонга мала на меті примирити суперечливі прагнення: зберегти історичну тяглість і запровадити творчі інновації. Останнє було особливо актуальним, зважаючи на травматичне минуле. Місто від часу його заснування у XIII столітті було німецькомовним, а з кінця XVIII століття і до 1945 року входило до складу Пруссії/Німеччини. Наприкінці Другої світової війни німецьких мешканців із міста вигнали. Згодом його заселили поляки, які самі були біженцями, часто з тих регіонів Польщі, які були примусово передані Радянському Союзу.

Реконструкція Ельблонга — це також і історія про віддану справі жінку, яка вдало використала слушний момент. Марія Любоцька-Гоффманн, головна уповноважена зі збереження пам'яток Ельблонзького воєводства у 1975–1999 роках, стала рушієм просування побудинкової відбудови, а не спрощеного «неоісторичного панельного планування» з системною забудовою², яке спочатку прийняла місцева влада 1979 року. Також відбувається ілюструє можливість більшого залучення громадськості: із 1983 року місцеве Товариство друзів Ельблонзького краю «Ящірка» координувало фізичних осіб, які хотіли у невеликих масштабах інвестувати у зведення власних житлових будинків.

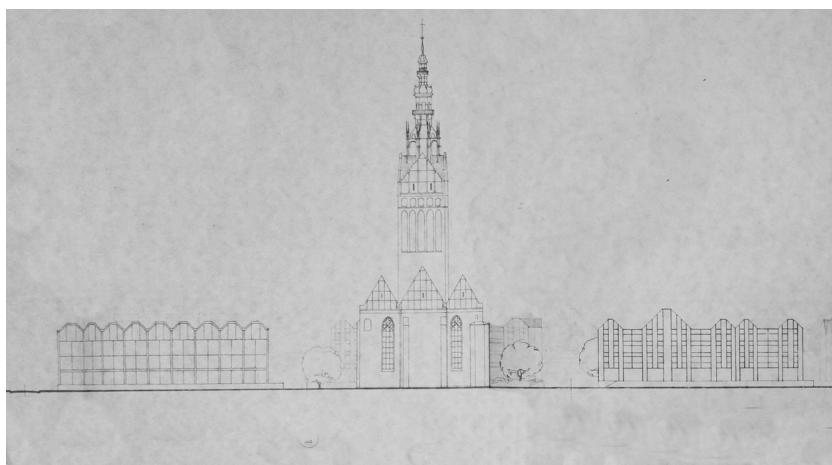
В Ельблонгу, як і в багатьох інших постмодерних проєктах у Польщі, межі між режимом і опозицією були розмитими. Любоцька-Гоффманн була членкинею комуністичної партії — Польської об'єднаної робітничої партії (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza), яка керувала країною до 1989 року. Членами партії були і багато з тих, хто підтримував її в Ельблонгу та в центральному уряді у Варшаві і хто зрештою, почасти з прагматичних міркувань, погодив таку реконструкцію. Утім, такий підхід не був ані

² Ідеться про збирання будинків із готових елементів. —
Прим. наук. ред.

Elbląg's reconstruction means reconciling contradictory desires for historical continuity and creative innovation. The latter was particularly significant in light of a traumatic past: The town was German-speaking since its foundation in the thirteenth century, and it was part of Prussia/Germany from the late eighteenth century until 1945. At the end of the Second World War, the German inhabitants were expelled and the town was subsequently repopulated by Poles who were often refugees themselves, originating from the regions that Poland was forced to cede to the Soviet Union.

Elbląg's reconstruction is also the story of a committed woman who seized the moment: Maria Lubocka-Hoffmann, who was Head Conservationist of Elbląg Voivodeship from 1975-1999, became a driving force in the promotion of a house-by-house approach, rather than the simplified "neo-historical panel plan" with system-built houses that had been decided by the local authority in 1979. Similarly, it shows the opportunities of increasing civic participation: from 1983 the local Jaszczur Association coordinated private individuals who were to become small-scale investors into owner-occupied houses.

типовим, ані загалом притаманним партійній ідеології і, особливо на початку, наразився на потужний опір партійної номенклатури. Хоча на весь процес відбудови, безперечно, вплинув загальний дух надії і відродження, пов'язаний із профспілкою «Солідарність» (зрештою, Гданськ — головний осередок протестних акцій «Солідарності» — був лише за шістдесят кілометрів від Ельблонга), Любоцька-Гоффманн та інші прихильники проєкту відновлення політичними активістами не були. Політичні події вплинули на цей процес тільки опосередковано. Проєкт розпочався за кілька років до створення «Солідарності» у 1980-му та набирив обертів і після того, як генерал Войцех Ярузельський завдав нищівного удару по акціях протесту, ввівши 1981 року воєнний стан.

Іл. 3

Фасади будинків по вулиці Старий Ринок, західна сторона, у проєкті неісторичного панельного планування 1978 року (File "Program i wytyczne przestrzennego ukształtowania zabudowy, rysunki + plany" 1978, Archive of the Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Elbląg, Call number E/1246)

In Elbląg, as in many other postmodern projects in Poland, the lines between regime and opposition are blurred. Lubocka-Hoffmann was a member of the communist party *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza* (PZPR, Polish Unified Workers' Party) that ruled the country until 1989. So were many of her supporters in Elbląg and the central government in Warsaw, who eventually, somewhat pragmatically, approved the rebuilding. But their approach was neither typical nor characteristic of the Party's ideology and, particularly in the beginning, met with strong resistance from the Party establishment. While it was obviously influenced by the general spirit of hope and renewal connected with the Solidarity Trade Union movement — Gdańsk, the center of Solidarity protests, was only sixty kilometers away — Lubocka-Hoffmann and the other supporters of the rebuilding were not political activists. Likewise, the project was only indirectly affected by political events. It started several years before the foundation of Solidarity in 1980 and gained momentum even after the protests were violently crushed with the declaration of martial law under General Wojciech Jaruzelski in 1981.

Fig. 3

Façades on Stary Rynek, west side, as planned in the 1978 "neo-historical panel plan" (File "Program i wytyczne przestrzennego ukształtowania zabudowy, rysunki + plany" 1978, Archive of the Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Elbląg, Call number E/1246)

На постмодернізмі Ельблонга також позначилися чинники, які були специфічними для польського контексту: довгий період занепаду соціалістичного режиму, а також глибока повага, порівняно з іншими країнами, до державних органів охорони пам'яток. На це особливо варто звернути увагу, оскільки це постмодерне перевинайдення ґрунтувалося на нових поняттях пам'яткоохоронної сфери, таких як атмосфера, середовище та нематеріальна спадщина. І, нарешті, приплив коштів приватних осіб живив становлення ринкової економіки, що гарантувало здійсненність довготермінових проєктів будівництва на тлі кризи соціалістичної економіки.

ВІДБУДОВА «З ЧОРНОГО ХОДУ»

Ці незвичні проєкти прийшли до міста неначе «з чорного ходу» — не внаслідок якогось одного розпорядження, а через серію рішень, які приймали упродовж понад десяти років. У повоєнну добу було представлено низку пропозицій щодо планів непоказної функціоналістської реконструкції Ельблонга, але жодну з них не було втілено. Моментом повороту до архітектури, навіяної історичними формами, був «Проект зведення Старого міста в Ельблонгу», який надалі називатимемо «проєктом неоісторичного панельного планування» (Anders, Baum, & Semka, 1978). Точніше кажучи, це була серія розпланувань вулиць, проєктів окремих будівель, зонування та планування дорожнього руху, які ухвалив партійний комітет Ельблонзького воєводства у 1978 році (Anders, Baum, & Semka, 1980).

Проект неоісторичного панельного планування містив деякі алюзії до знищеного довоєнного міста, але загалом зображував нецікаве

Elbląg's postmodernism also relied on factors specific to the Polish context: the long decline of the socialist regime and the high esteem of the conservation authorities compared to other countries. That is particularly noteworthy, as the postmodern reinvention harnessed new conservationist concepts such as atmosphere, ambiance, and immaterial heritage. And finally, the influx of private funds generated by a fledgling market economy guaranteed the viability of a long-term construction project in light of a slumping socialist economy.

REBUILDING THROUGH THE BACKDOOR

The unusual design appeared somewhat “through the backdoor” — not through a single decree, but a series of decisions taken over for more than a decade. In the post-war period, Elbląg saw proposals made for uninspiring functionalist reconstruction plans, but none was implemented. The turning point towards historically-inspired architecture was the “Project for the Construction of the Old Town of Elbląg,” which in the following referred to as the “neo-historical panel plan” (Anders/Baum/Semka 1978). Strictly

міське середовище, яке сильно відрізнялося від історичного Старого міста. Він передбачав реконструкцію невеликих кварталів триповерхових будинків за великопанельною технологією. За проектом мали відбудувати пробні 25 будинків (переважно наріжних) відповідно до їхньої історичної форми.

Утім, будівництво не розпочалося. Дехто вважає, що так сталося через вагання головної уповноваженої зі збереження пам'яток Марії Любоцької-Гоффманн. Вона не давала панельним будівлям пам'яткоохоронного схвалення, необхідного для будь-якого проекту в історичному центрі міста (Groth, 2005, p. 44). Інші вбачають не менш вагомою причиною економічну кризу, оскільки місту було складно знайти ресурси для такого амбіційного проекту (Korzeń, 1989, p. 23). У будь-якому разі, спротив проекту неоісторичного панельного планування поступово наростає.

У наступні роки Любоцька-Гоффманн стане рушійною силою побудинкової відбудови, фінансованої фізичними особами, — що зрештою і сталося. З-поміж її рішень найзначніші наслідки мало розкопування історичних фундаментів Старого міста, яке розпочалося 1979 року і тривало згодом. Підвали були заповнені уламками і битою цеглою, але все ж добре збереглися. Розкопки принесли місту загальнонаціональну славу, а Любоцька-Гоффманн вже могла критикувати проект неоісторичного панельного планування з пам'яткоохоронного погляду: вона стверджувала, що для необхідного збереження історичних підвальних конструкцій потрібна саме побудинкова реконструкція (Lubocka-Hoffmann, 2018).

Любоцька-Гоффманн та її команда розробили 1983 року «пам'яткоохоронні настанови», які охоплювали значно ширшу сферу, ніж та, що

speaking, it was a series of plans for street layout, design of some buildings, zoning, and traffic planning that were passed by the Voivodeship Party Committee in 1978 (Anders/Baum/Semka 1980).

The “neo-historical panel plan” made some reference to the destroyed pre-war town but would have created an uninspiring urban environment very different from that of a historic Old Town. It foresaw the reconstruction of small blocks of three-story buildings in large-panel technology. The only sample of about 25 (mostly corner) buildings would have been rebuilt according to their historical shape.

Construction, nonetheless, did not start. Some attribute this to the hesitance of Head Conservationist Maria Lubocka-Hoffmann in giving the panel buildings the conservationist approval necessary for any project in the historic city center (Groth 2005, p. 44). Others see the economic crisis as similarly influential, as the town was hard-pressed to come up with the resources for such an ambitious project (Korzeń 1989, p. 23). In any case, resistance against the neo-historical panel plan grew progressively.

традиційно була в компетенції її служби (Lubocka-Hoffmann, 1998, p. 24; Lubocka-Hoffmann, 1989, p. 34). Ці настанови передбачали творчий підхід до проектування, з використанням «осібних, сучасних форм», які б не порушували історичний масштаб та «атмосферу старого Ельблонга». Окремо було зазначено, що дозволяється «історичний репертуар» архітектурних форм (хоча не уточнено, яких саме), однак це не мало створювати ілюзії історичної реконструкції. Водночас, настанови робили обов'язковим використання традиційних, високоякісних будівельних матеріалів, як-от цегла, дерево і тиньк.

РЕАЛІЗОВАНІ ПОБУДИНКОВІ ПРОЄКТИ

Авторами проєктів нових, постмодерних будівель були Щепан Баум і Рішард Семка, а також інші архітектори, чимало з яких належали до їхньої команди. Серед них — Веслав Андерс, Казімеж Мацур, Ромуальд Кокошко, Януш Ружанський та інші. До 1989 року було реалізовано тільки частину проєктів. Однак наступні адміністрації міста здебільшого підтримували цей план, тому реконструкція тривала. Багато з тих архітекторів, які були залучені спочатку, проєктували будинки і в 1990-х, і 2000-х. «Ретроверсію» було завершено на початку 2020-х, коли у манері постмодернізму наново звели останні незабудовані квартали.

Свідчень про те, що процес проектування у 1980-х відбувався паралельно з активною дискусією про постмодерну архітектуру, небагато. Радше це було застосування принципу варіативності у межах історичної типології, втіленого у настановах щодо проектування, які розробив орган охорони пам'яток у 1983 році і які підтверджували й надалі.

Over the following years, Lubocka-Hoffmann would become a driving force in the individually built house-by-house reconstruction that was eventually carried out. Her most consequential move was to excavate the historic cellars in the Old Town from 1979 onwards. They had been filled with rubble but were otherwise well preserved. The excavations gained the town national prominence, and Lubocka-Hoffmann could attack the neo-historical panel plan from a conservationist point of view: the necessary conservation of the historic cellar structures, she argued, required a house-by-house reconstruction (Lubocka-Hoffmann 2018).

In this vein, she and her team worked out “conservationist guidelines” in 1983, which extended beyond what would have traditionally been considered the responsibility of her office (Lubocka-Hoffmann 1998, p. 24; Lubocka-Hoffmann 1989, p. 34). These guidelines asked for creative design using “individual, contemporary forms” that did not disturb the historic scale and the “atmosphere of the old Elbląg.” A “historical repertoire” of architectural forms was specifically

Три етапи початкового плану охоплювали 113 будівель, з яких 61 була будинком на одну родину, а решта — будинками на кілька сімей, по 3–4 квартири в кожному. Квартири, більшість дворівневі з окремим входом, мали площу від 85 до 110 м² — велику, як за стандартами того часу (Korzeń, 1989, p. 24). Крім того, у проектах було передбачено 110 комерційних приміщень: бари, ресторани, крамниці та художньо-ремісничі майстерні.

Відбудова спиралася на фінансову підтримку ринкової економіки, яка поступово поставала з початку 1980-х. Це означало явний розрив із соціалістичними принципами, проте все ще дуже відрізнялося від капіталістичних практик. Міська влада безплатно передавала фізичним особами ділянки землі, що належали до муніципальної власності, з однією умовою: вони власним коштом зведуть там будинки, в яких у перспективі житимуть. Цими невеликими інвесторами зазвичай були ті, кого комуністи зневажливо називали «приватниками» (*prywatniarze*, тобто приватні підприємці): місцеві мешканці, які заробляли на життя одним із небагатьох видів приватної діяльності, дозволених соціалістичним режимом із кінця 1980-х. Переважно це були мешканці Ельблонга, однак деяких спонукала до участі у проекті не тільки відданість громадським і художнім цінностям Старого міста. Любоцька-Гоффманн згадує, що були і «спекулянти», які швидко перепродували свої квартири, отримавши вигоду від субсидій і збільшення вартості. Вони ніколи не мали наміру в будь-якій формі брати участь у житті громади (Lubocka-Hoffmann, 2018).

Прикладом проекту реконструкції є квартал на розі вулиць Старий Ринок, 35–40 і Святого Духа (у межах першого етапу відбудови; роботи розпочалися у 1985 році, архітектори Щепан Баум і Ришард Семка). Довоєнні будівлі з фасадами пізнього Ренесансу (наприклад, наріжна будівля

allowed (although not specified), but there should be no illusion of historical reconstruction. At the same time, the guidelines mandated traditional, high-quality materials such as brick, wood, and plaster.

THE REALISED HOUSE-BY-HOUSE DESIGN

The new, postmodern buildings were designed by Szczepan Baum and Ryszard Semka, as well as by other architects, many of whom belonged to their team. Architects included Wiesław Anders, Kazimierz Macur, Romuald Kokoszko, Janusz Różański and others. Only a portion of them was completed by 1989. But the plan was largely upheld by subsequent city administrations, and reconstruction continued. Many of the original architects also designed buildings in the 1990s and 2000s. With the postmodern rebuilding of the last empty blocks, the “retroversion” is being completed in the early 2020s.

There is little evidence that the design process in the 1980s went along with an active discussion of postmodern architecture. Rather, the principle of variation over a historical

за номером 38 (35 за довоєнною нумерацією)) правила за зразок із погляду об'єму і типології, але в оформленні фасаду та орнаментативності посилання на них тільки дуже віддалені. Натомість нові споруди чітко розпізнаються як спроектовані у 1980-х, із прикметними яскравими щипцями, орнаментами з перехрещених ліній і незвичайними білими фронтонами в будівлі посередині кварталу. Щипці особливо підкреслюють, наскільки творчо варіативною була регіональна тема. У цьому сенсі будівлі відображають ідеї регіоналізму, про які також точилися дискусії у тогочасній Польщі, аналогічні до аналізу постіндустріального суспільства Елвіна Тоффлера 1980 року або до ідеї критичного регіоналізму Кеннета Фремптона, Ліан Лефевр і Александра Цоніса (Lefavre & Tzonis, 1981; Frampton, 1983; Toffler, 1986; Kosinski, 1981; Fauset, 1999).

ВИСНОВКИ: ПОСТМОДЕРНЕ ПРИМИРЕННЯ

У процесі відбудови Старого міста в Ельблонгу було успішно розглянуто проблеми контексту, відбулося примирення суперечливих прагнень. Деякі з цих прагнень були спільними для багатьох країн, як-от бажання зберегти традицію та місцеву ідентичність у світлі прогресивної модернізації; подеколи ж зберігалося розчарування наслідками функціоналістського урбанізму з його принципами раціоналізації та модернізації. Інші прагнення були притаманними тільки Польщі та місцевому контексту: висвітлити суперечливе минуле міста, яке до 1945 року було німецьким, а також дати ширший погляд на збереження історичних пам'яток, обмеження та можливості соціалістичної системи періоду занепаду.

typology was given through the conservation authority's design guidelines of 1983 and subsequently upheld.

The three stages of the original plan comprised 113 buildings, of which 61 were single-family houses and the rest multi-family buildings with 3-4 flats per building. The flats, most of which were maisonettes, had between 85 and 110 square meters, which was considered large for the standards of the time (Korzeń 1989, p. 24). Furthermore, 110 commercial spaces were included: bars and restaurants as well as shops and craftsmen's workshops.

The rebuilding was supported by the fledgling market economy, which had been gradually introduced in the early 1980s. That marked a clear break from socialist principles but was still very different from capitalist practices. The city gave municipally-owned plots in top locations to private individuals for free, with the sole condition that they would use private funds to build on them and potentially inhabit the resulting buildings. These small-scale investors were typically what communists, with a derogatory undertone, referred to as *prywatniarze* (private entrepreneurs): local residents who made their living from the modest options that the socialist

Хоча зрештою проєкт було реалізовано коштами, що походили з ринкової економіки, ініціювали його органи державної влади у сфері містобудування та охорони пам'яток. У цьому сенсі Старе місто в Ельблонгу було наслідком перехідного періоду, коли всепроникне державне управління ще не поступилося місцем політиці невтручання, а на генеральне планування ще не вплинули індустрія охорони пам'яток та короткострокові інтереси сфери нерухомості. У наступні десятиліття усе це суттєво змінилося. Зараз Ельблонг усе більше приваблює туристів, і відбудоване Старе місто — одна з найважливіших його атракцій.

У контексті травматичного минулого Ельблонга застосувати постмодернізм з історичною основою — це немов на одному вогні спрягти дві яєчні. З одного боку, нова архітектура передбачала історичну тяглість шляхом залучення історичних цитат і типологічних посилянь на довоєнне місто. З іншого, вона визнавала розлами та історичні потрясіння, роблячи проєкт виразно сучасним. Вона не претендувала на точність або автентичність, не ностальгувала за минулим, не ідеалізувала його. Згадки про німецький період історії міста або торговельні класи, яким Ельблонг історично завдячував своїм багатством, — не знехтувані й не наголошені, а враховані у перспективному підході, який зосереджується на майбутньому розвитку та принципах постфункціоналістського планування, таких як невеликий масштаб, змішане використання та багато учасників процесу. У цьому сенсі Ельблонг засвідчує здатність постмодерної архітектури до примирення конфліктних прагнень та медіації відносин мешканців зі збудованим довкіллям, у якому вони живуть.

regime had since the early 1980s allowed for private business. They were mostly Elbląg residents, but their engagement was not exclusively driven by the commitment to the Old Town's civic and artistic values. Lubocka-Hoffmann remembers that there were also "speculators" who rapidly sold their flats after profiting from subsidies and value increase, and never had the intention to participate in any form of community life (Lubocka-Hoffmann 2018).

The design of reconstruction is exemplified in the block Stary Rynek 35-40 at the corner with Świętego Ducha (part of the first stage, begun c. 1985, design by Szczepan Baum and Ryszard Semka). The pre-war buildings, with their late Renaissance façades, for example in the corner building no. 38 (no. 35 according to pre-war numbering), served as models with regard to volume and typology but were only very distant references in terms of façade and ornamentation. Rather, the new buildings are clearly recognizable as having been designed in the 1980s, with conspicuous flamboyant gables, crossing line ornaments, and unusual white pediments in the middle building. The gables, in particular, show the extent of creative variation over a regional theme. In this respect, the buildings reflect ideas about regionalism

Іл. 4 →

Будівлі на розі
вулиць Старий
Ринок, 35–40
та Святого Духа
на фоні собору
(зведені 1985 року,
архітектори Щепан
Баум
і Ришард Семка)
(фото автора, 2018)

Іл. 5 ↓

Будинки по вул.
Старий Ринок,
17–22, східна
сторона, між вул.
Вежова і Ковальська
(1986–2000,
архітектори Щепан
Баум та Ришард
Семка) (фото
автора, 2018)

Fig. 4 ↑

The buildings on Stary
Rynek 35-40 and
Świętego Ducha (c.
1985, Szczepan Baum,
Ryszard Semka) with
the cathedral in the
background
(author, 2018)

Fig. 5 →

Buildings on Stary Rynek
no. 17-22, east side
between Wieżowa and
Kowalska (1986-1990
Szczepan Baum and
Ryszard Semka)
(author, 2018)

Іл. 6 ←

Той самий квартал у 1930-х. Уже тоді не всі будівлі були історичними. Будинок номер 46 на час руйнування мав трохи більше як шістдесят років. Сусідній, зроблений під бароко будинок № 47 зведено у 1930-х роках, а два інші — кінця XIX століття (Archive of the Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Elbląg, Call number E/6207-6210, фото 646)

Іл. 7 ↓

Будинки по вул. Святого Духа, 29–31 у 2018 році (фото автора)

Fig. 6 ↑

The same block in the 1930s. Already then not all houses were truly historical, the building no. 46 was older than sixty years at the time of the destruction. The neighbouring building no. 47 is a baroque-style copy from the 1930s, while the other two are from the late nineteenth century (Archive of the Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Elbląg, Call number E/6207-6210, photograph no. 646)

Fig. 7 ←

Buildings on Świętego Ducha 29-31 in 2018 (author)

REFERENCES

- Anders, W., Baum, S., & Semka, R. (1978). Projekt zabudowy starego miasta w Elblągu". In *Archive of the Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Elbląg*, Call number E/1803.
- Anders, W., Baum, S., & Semka, R. (1980). Elbląg — Stare Miasto. *Architektura*, 32 (3), 43–66.
- Architektura Postmodernizmu. (2018). *Autoportret*, 63 (4).
- Barton, J. (1975). Dokumentacja historyczno-urbanistyczna, wykonana na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku (Historical-urbanistic documentation, executed on behalf of the Voivodeship Conservator of Monuments in Gdańsk), dated 1974-75. In *Archive of the Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Elbląg*, Call number E/6207-6210 (four tomes).
- Cymer, A. (2018). *Architektura w Polsce 1945–1989*. Warsaw: Centrum Architektury and NIAIU.
- Fauset, P. (1999). Krytyczny regionalizm Szczepana Bauma. *Archivolta*, 2, 18–19.
- Frampton, K. (1983). Critical Regionalism. In Hal Foster (Ed.), *The Anti-Aesthetic* (pp. 16–30). Port Townsend WA: Bay Press.
- Groth, A. (Ed.). (2005). *Historia Elbląga*, supplement to vol. 5. Gdansk: Marpress.
- Klein, L., & Gzowska, A. (Eds.). (2013). *Postmodernizm polski — architektura i urbanistyka* (Two volumes). Warsaw: Wydawnictwo 40000 Malarzy.
- Korzeń, J. (1989). Elbląg, miasto od nowa. *Architektura*, 43 (5–6), 20–30.
- Kosinski, W. (1981). Regionalizm. *Architektura*, 33 (399–400), 88–93.
- Krier, R. (1979). *Urban Space*. London: Academy Editions.

that were also discussed in Poland at the time, paralleling Alvin Toffler's 1980 analysis of the post-industrial society, or Frampton's and Lefaivre/Tzonis's idea of Critical Regionalism (Lefaivre/Tzonis 1981; Frampton 1983; Toffler 1987; Kosinski 1981; Fauset 1999).

CONCLUSION: POSTMODERNIST RECONCILIATION

The rebuilt Old Town of Elbląg successfully addressed the challenges of the context and reconciled contradictory desires. Some of them were shared in many countries, such as the longing for tradition and local identity in light of progressive modernization; and the disappointment with the results of functionalist urbanism whose principles of rationalization and modernization otherwise continued to be upheld. Others were particular to Poland and the local context: a contested past in a town that had been German before 1945, an expanded view on historic conservation, and the constraints and opportunities of a socialist government in decline.

While eventually being financed by the market economy, the project was initiated by the state planning and conservation authorities. In this respect, Elbląg's new Old Town was an outcome of the transition period, where comprehensive state regulation had not

- Kulić, V. (Ed.). (2018). *Second World Postmodernisms*. London: Bloomsbury.
- Lefaivre, L., & Tzonis, A. (1981). The Grid and The Pathway. *Architecture in Greece*, 15, 167–178.
- Lubocka-Hoffmann, M. (1979). Opinia. Materiały na posiedzenie komisji ds. rewalizacji miast i zespołów staromiejskich — projekt zabudowy, Czerwiec 1979. In *Archive of the Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Elbląg*, Call number E/1803, p. 4.
- Lubocka-Hoffmann, M. (1998). *Elbląg Stare Miasto*. Państwowa Służba Ochrony Zabytków w Elblągu, simultaneously published in German by the same publisher under the title *Die Altstadt von Elbing*.
- Lubocka-Hoffmann, M. (2018). Conversation with the author, Elbląg, 1 September 2018.
- Rossi, A. (1982 [1966]). *The Architecture of the City*. Cambridge MA: MIT Press.
- Skolimowska, A. (2013). Zapełnianie Pustki — Odbudowa Starego Miasta w Elblągu. In Lidia Klein (Ed.), *Postmodernizm Polski. Architektura i urbanistyka. Antologia tekstów* (s. 332–333). Warsaw: Wydawnictwo 40000 Malarzy.
- Stanek, Ł. (2012). *Postmodernizm jest prawie w porządku: polska architektura po socjalistycznej globalizacji*. Warsaw: Bęc Zmiana.
- Toffler, A. (1986). *Trzecia Fala* (translation of *The Third Wave*). Warsaw: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Urban, F. (2020). „Postmodern Reconciliation — Reinventing the Old Town of Elbląg”. *Architectural Histories*, 1 (8).
- Urban, F. (2021). *Postmodern Architecture in Socialist Poland — Transformation, Symbolic Form and National Identity*. Abingdon: Routledge.

yet given way to laissez-faire policies, where master planning was not yet affected by the heritage industry and real estate industry's short-term interests. This changed significantly over the following decades. Currently, Elbląg is increasingly a tourist destination, and the re-built old town is its most important attraction.

In the context of Elbląg's traumatic past, a historically inspired postmodernism was a convenient way to have one's cake and eat it too. On the one hand, the new architecture suggested historical continuity through historical quotations and typological references to the prewar city. On the other hand, it acknowledged breaks and upheavals in featuring a design that was conspicuously contemporary. There was no claim of accuracy or authenticity and no nostalgic idealization of the past. References to the German period or to the merits of the merchant classes, who had historically accounted for Elbląg's wealth, were neither neglected nor stressed but blended into a forward-looking approach centered on future development and post-functionalist planning principles such as small scale, mixed use, and multiple actors. In this sense, Elbląg attests to the power of postmodern architecture to reconcile conflicting desires and mediate the relations of inhabitants with their built environment.